

Základní škola Bochov, Okružní 367, 364 71 Bochov

ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Školní rok 2020/2021

Vypracovala : Mgr. Marta Giorgiutti

Schválil : Mgr. Václav Svoboda

Projednáno ped. radou 27.8.2020

Prevence a řešení šikany na Základní škole v Bochově

Škola má ze zákona jednoznačnou odpovědnost za vytváření a udržování bezpečného prostředí, za ochranu žáků a jejich zdraví a za předcházení vzniku jakýchkoli forem rizikového chování na škole, tedy i šikany. Ředitel školy má zároveň odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance, tedy také za prevenci šikany zaměřené na učitele.

Charakteristika šikany

1. Co je to šikana

Šikana je agresivní chování ze strany žáka nebo žáků vůči žákovi, skupině žáků nebo učiteli, které se v čase opakuje a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně a v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepřijemností útoku pro oběť a samoúčelností agrese.

2. Podoby šikany

a) *Přímá šikana* může mít podobu **fyzickou** / bití, plivání, tahání za vlasy/, **verbální** /vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy/, nebo **neverbální** /urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zstrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení nebo schovávání a kradení věcí/.

b) *Nepřímá šikana*

Má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, v některých případech může být třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoranci nebo izolování žáka nebo učitele, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení/u učitele/, ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.

c) *Kyberšikana*

V současné době jedna z nejčastějších forem šikany. Může mít formu zakládání falešných profilů na jméno žáka nebo učitele s nepravdivým obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com, spolužáci.cz, rozesílání vulgárních nebo výhrůžných koláží s tváří žáka nebo učitele, či příslušníků jeho rodiny, výhrůžné SMS nebo e-maily. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana mnohem větší dosah, čímž se ještě více zhoršuje prožívání oběti. Pokud je oběť šikanována ve třídě, jsou svědky pomluv, nadávek, ponižování, posmívání a ztrapňování několik desítek lidí. V prostředí internetu může být svědkem/ale i útočníkem/ stejného chování i několik desítek tisíc lidí. Proto by se škola měla

zabývat kyberšikanou vždy, kdy se o ní dozví. Základním úkolem musí být zmapování konkrétního případu, které škole pomůže rozhodnout se pro správný postup řešení.

3. Škádlení nebo agrese

Hranice, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese, bývá někdy nezřetelná. Jedním z rozlišení je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agresí neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Podobně, jedná-li se o šikanu pedagoga žáky, pak šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky šikany. Naopak přerůstá v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci jej zastavit, cítí se bezradně, ztrácí autoritu a poměr sil v rolích žáci x pedagog se obrací.

4. Vše v tajnosti

Většina obětí šikany a jejích svědků se snaží situaci udržet co nejdéle v tajnosti, bojí se někomu svěřit. Důsledkem může být podcenění závažnosti a rozsahu výskytu šikany, nebo obtížné nalezení útočníků. Proto je v prevenci velmi důležité zaměřit se specificky na identifikaci rizikových znaků a signálů pro výskyt šikany.

5. Důvod šikany

Důvodem nebo obsahem šikany může být jakákoliv odlišnost žáka nebo pedagoga – fyzická zdatnost, vzhled, hmotnost, barva pleti, tělesná neobratnost, inteligence – snížení rozumových schopností, nebo naopak nadání, jazyková bariéra, sociálně-ekonomická odlišnost, psychická odlišnost, speciální vzdělávací potřeby žáka apod.

Jak předcházet šikaně

1. Škola respektuje identitu a individualitu každého svého člena, **odmítá násilí a zneužití moci** v jakékoliv podobě a přiznává riziko výskytu šikany. Je důležité, aby škola tyto hodnoty jasně komunikovala směrem dovnitř i vně a zřetelně je hájila a prosazovala.
2. Je důležité, aby se na vytváření bezpečného prostředí a předcházení šikany podílela celá škola. Stěžejní roli a zodpovědnost za tuto oblast nese ředitel školy, jeho role a aktivní přístup k problematice předcházení a řešení šikany je nenahraditelná.
3. Ředitel školy pověřuje výchovného poradce Mgr. Michaelu Vonšovskou a školního metodika prevence Mgr. Martu Giorgiutti specifickými otázkami v prevenci a řešení šikany. Tyto pověřené osoby disponují kompetencemi zejména k šetření a řešení počáteční šikany a vyhodnocování potřeb školy ve vztahu k pokročilé šikaně.
4. Škola má nastavena konkrétní a srozumitelná pravidla ve školním řádu, která jsou specificky vztahována také k projevům šikany.
5. Škola má nastaveny důsledky za porušení pravidel u žáků. Je důležité rozlišovat závažnost porušení. Pedagogové a ostatní zaměstnanci školy znají své pravomoci a aplikují pravidla chování a důsledky za nedodržení jednotně a konzistentně pro všechny žáky.

6. Ve třídě jsou nastavena třídní pravidla. Na jejich tvorbě se spolu s pedagogem podílejí do značné míry samotní žáci.
7. Škola usiluje o včasné odhalení šikany, proto každý pedagog vždy včas informuje třídního učitele o tom, jaká je atmosféra v jeho třídě. Třídní učitel konzultuje tuto situaci s výchovným poradcem, školním metodikem prevence a s ředitelem školy.
8. Škola zajistí informovanost všech svých členů o tom, co je a co není šikanování. Dále pak, jak se zachovat ve chvíli, kdy je žák nebo pedagog ohrožován agresory, a kam se může obrátit o pomoc – tj. v danou chvíli pomohou pedagogové, kteří jsou na blízku. Někdo ihned informuje ředitele školy.
9. Škola realizuje specifickou primární prevenci rizikového chování včetně šikany, kterou má popsánu v Minimálním preventivním programu školy. Součástí tohoto programu je školní program proti šikanování. Škola má popsány konkrétní preventivní mechanismy, které používá k tomu, aby šikanu minimalizovala a měla ji pod kontrolou. Současně má škola popsány postupy řešení krizových situací pro případ, že situace šikany nastala – krizový plán. Na základě svých zkušeností škola tyto plány pravidelně vyhodnocuje a upravuje.
10. Škola zajišťuje podporu a rozvoj pedagogů v podobě dalšího vzdělávání. Plán dalšího vzdělávání pedagogů zahrnuje školení pedagogů, ve zvýšené míře pracovníky pověřené řešením šikany a třídních učitelů - zejména v prevenci šikanování, v oblasti komunikace, řešení konfliktů, interakce mezi učitelem a žákem, v diagnostice klimatu školní třídy, v ovlivňování postojů žáků v přijímání různosti, v podpoře osobnostně-sociálního rozvoje žáků, v tvorbě pravidel třídy a hodnocení jejich dodržování. Zároveň zajišťuje vzdělávání ředitele v oblasti právního povědomí.
11. Škola zajišťuje pravidelnou realizaci třídnických hodin, které žákům poskytují bezpečný prostor k reflexi vlastní zkušenosti ve škole, kdy mohou mluvit o své spokojenosti ve škole, pocitu bezpečí, vztazích ve škole a ve třídě, učit se efektivně řešit konfliktní situace atd.
12. Škola má zmapovanou síť pomoci pro žáky a pedagogy ve svém regionu a spolupracuje s ní např. Pedagogicko-psychologická poradna Karlovy Vary (353 176 511), Středisko výchovné péče pro děti a mládež-Krizové centrum (353 222848), Magistrát města Karlovy Vary (353 118 580), Krajský úřad Karlovy Vary (354222575), Asociace „Záchranný kruh“ (608 953 862), MUDr. Vlasta Čejková, MUDr. Renata Novotná, Policie ČR Bochoř (353902205). Škola zveřejňuje tyto kontakty pro žáky, rodiče a pedagogy proto, aby si mohli vyhledat pomoc také sami.

Stadia šikanování

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor – „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdy se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které pro přehlednost můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

Zvláštnosti u psychických šikan

U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale i psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezadá s nejbrutálnější fyzickou agresí.

(Michal Kolář, 2011)

..

První pomoc při počáteční šikaně

1. Odhad závažnosti a formy šikany – škola musí odhadnout a posoudit závažnost šikany. Po vyhodnocení závažnosti situace a dále v průběhu celého šetření musí škola zvážit, zda je kompetentní šikanu šetřit, nebo zda požádá pomoc zvenčí – např. pedagogicko-psychologickou poradnu, středisko výchovné péče atd.
2. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi
3. Nalezení vhodných svědků
4. Individuální rozhovory se svědky – je nepřipustné společné vyšetřování agresorů a svědků a konfrontace oběti s agresory
5. Ochrana oběti
6. Předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - a) rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory – směřování k metodě usmíření
 - b) rozhovor s agresory – směřování k metodě vnějšího nátlaku
7. Realizace vhodné metody:
 - a) metoda usmíření
 - b) metoda vnějšího nátlaku – výchovný pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči
8. Třídní hodina:
 - a) efekt metody usmíření
 - b) oznámení potrestání agresorů
9. Rozhovor s rodiči oběti
10. Třídní schůzka
11. Práce s celou třídou

Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně

A) První alarmující kroky pomoci

1. Zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany
2. Bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí

B) Příprava podmínek pro vyšetřování

3. Zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy
4. Zabránit domluvě na křivé skupinové výpovědi
5. Pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře)
6. Oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům

C) Vyšetřování

7. Rozhovor s obětí a informátory
8. Nalezení nejslabších článků, nespolupracujících svědků
9. Individuální, případně konfrontační rozhovor se svědky
10. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora nebo agresorů s obětí nebo oběťmi

D) Náprava

11. Metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny

V případě brutální šikany budeme postupovat:

1. Zvládnout šok a postarat se o oběť

Pedagog musí zvládnout svůj vlastní šok, zastavit násilí a postarat se o oběť, poskytnou jí nejnnutnější pomoc a ochranu. Žák, který se stal obětí, je totiž v zoufalé situaci, bojí se o život, je třeba zraněný. Láska, soucit a odvaha mohou být tou nejdůležitější součástí pomoci. Jako příklad lze uvést učitelka, která se se slovy „Co ti to udělali?“, vrhla neohroženě mezi agresory, vzala oběť do náruče. Násilí se zastavilo. Někdy je ale nebezpečné snažit se zastavit agresi sám, mohla by se obrátit proti pedagogovi. Proto musíme zvážit, co v dané situaci udělat.

2. Přivolat pomoc

Učitel zalarmuje **všechny** své kolegy, ale nesmí nechat třídu bez dozoru, tj. vyšle žáka, který není do šikanování zapojený. Situace je natolik závažná, že je třeba přerušit vyučování. I když dítě není na první pohled zraněné, nelze říci „sedni si“ a popovídáme si.

3. Zabránit domluvě

Učitelé **musí** zabránit tomu, aby se třída mezi sebou domluvila a zamezit křivé skupinové výpovědi. Někdo **musí** se žáky zůstat a hlídat je. Je možné je rozdělit do skupin. Ale i ty musejí zůstat pod dozorem.

4. Poskytnout oběti pomoc a bezpečí

Pokud je vážně zraněný, musíme zavolat záchranku a informovat rodiče. Pokud zraněný není, i tak je ho třeba chránit, pomáhat mu překonat prožité trauma, uklidnit ho a utěšit, snažit se mu dodat pocit bezpečí.

5. Přivolat policii

Škola je povinna nahlásit celou věc policii, ale měla by jednat nezávisle na ní. Policie se totiž může opozdit, nebo přijet až druhý den. To znamená, začít rychle, **ten samý den** vlastní vyšetřování, tj. vyslechnout po jednom všechny účastníky a jejich výpovědi pak dát postupně dohromady. Ideální je, když policie při svém vyšetřování vychází z materiálů a zjištění školy.

Vyvarování se nevhodných postupů při řešení šikany

- přehlížení, bagatelizací agresivního nebo násilného chování
- odkazování na to, aby si oběť svoji situaci řešila sama, „postavila se jí“
- nucení žáků, aby veřejně řekli, co viděli, nebo se veřejně ihned na místě omlouvali
- vedení rozhovoru se žákem o situaci před ostatními žáky, vedení rozhovorů žáků zapojených do šikany společně
- nedostatečného vyhodnocení závažnosti problému a z toho plynoucí volby neadekvátních postupů nebo nepřiměřeného trestu
- emotivního řešení problému – k řešení je třeba přistupovat věcně

- agresivního řešení problému, např. násilím
- příliš autoritativního řešení, např. zastrašováním nebo vyhrožováním, což může vést spíše ke zhoršení situace, případně ke skrytějším formám šikany, nebo i k jinému rizikovému jednání
- řešení i méně závažného rizikového chování v součinnosti s policií – zbytečná kriminalizace útočníka
- automatického obviňování oběti /sekundární viktimizace/
- vyhýbání se problematických aktivitám jako zdrojům budoucí šikany

Webové stránky MŠMT

Řešením situací komplikovaného chování žáků se zabývá materiál Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy/dále jen „MŠMT“/ s názvem „Využití právních opatření při řešení problémového chování žáků na školách, který je zveřejněn na webových stránkách MŠMT: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/vyuzeni-pravnich-opatreni-pri-reseni-problemoveho-chovani>. Podrobnější informace k možnostem právního řešení problematiky šikany ve školách je zpracováno v metodickém dokumentu „Poznámky k možnostem právního řešení problematiky šikany ve školách“, který je též zveřejněn na webových stránkách MŠMT: <http://www.msmt.cz/file/37239/> a který seznamuje školy s možnostmi preventivních, kázeňských a sankčních opatření při výskytech šikany ve školách.

Nápravná opatření

Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů nápravná opatření, z nichž některá přicházejí při šikanování v úvahu:

- výchovná opatření - napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy. Podmíněné vyloučení a vyloučení ze školy nelze, protože žák plní povinnou školní docházku
- realizace individuálního výchovného plánu agresora
- snížení známky z chování
- převedení do jiné třídy, nebo jiné pracovní skupiny /je třeba posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí šikany do jiného prostředí a podmínek/
- doporučení rodičům, aby dobrovolně umístili žáka do pobytového oddělení středisky výchovné péče, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v diagnostickém ústavu
- podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu

Odpovědnost rodičů a komunikace školy s rodiči

1. Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zejména o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Rodičovskou odpovědnost týkající se osoby dítěte vykonávají rodiče způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte. Rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte. Dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Rodiče pak mají být všestranně příkladem svým dětem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině.
2. Škola hned na začátku školního roku informuje rodiče o programu o šikanování.
3. Pokud přijdou rodiče žádat o pomoc ohledně šikany svého dítěte – nereaguje pedagog obranně a nedůvěřivě. Nevjadřuje pochybnosti, nechápe prosbu rodičů jako stížnost. Nezlehčuje situaci tvrzením, že jejich dítě provokovalo, nebo že se jednalo jenom o škádlení. Je nutné rodiče v klidu vyslechnout, nechat vymluvit, nepoučovat a aktivně naslouchat. Je potřeba se doptat na důležité informace. Podezření nebo tvrzení rodičů, že jejich dítě je šikanováno, se nesmí nikdy podcenit a je potřeba účinně a bezpečně situaci prošetřit.
4. Škola nezve rodiče protagonistů šikany do školy, když ještě šikana není vyřešena. V praxi se vyskytuje závažná chyba, kdy si ředitelé pozvou najednou rodiče údajných obětí a údajných agresorů, podezřelé žáky, některé pedagogy a vyšetřují situace se všemi najednou, případně pořizují video nebo audio záznam.
5. Rozhovor s rodiči oběti probíhá individuálně. U počáteční šikany, která se dá vyšetřit během jednoho nebo dvou dnů, obvykle proběhne až po jejím vyšetření. Musíme rodiče informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních.
6. **Ve všech případech** budeme informovat rodiče, že ve třídě byla šikana a škola ji řešila. U počáteční šikany podáme informaci na pravidelné schůzce, u pokročilé šikany svoláme schůzku mimořádnou. Na schůzce bude přítomný výchovný poradce Mgr. Michaela Vonšovská a školní metodik prevence Mgr. Marta Giorgiutti.

Šikana zaměřená na učitele – Jak ji předcházet a jak ji řešit

1. Šikana zaměřená na učitele ze strany žáků musí být chápána jako celostní problém, který se týká všech členů školy. Není pouze výsledkem osobnostních charakteristik učitele nebo jeho sociálních či pedagogických kompetencí, jak bývá někdy interpretována. Nemůže být tedy považována za individuální záležitost konkrétního pedagoga, kterou by si měl vyřešit sám. Odpovědnost za prevenci a řešení šikany nese vedení školy, potažmo také zřizovatel.
2. Šikana zaměřená na učitele je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí (učitel x žák), kdy žák se dostane do pozice větší moci než pedagog, bez ohledu na formálně vyšší moc a autoritu učitele. To znamená, že strana s nižším statutem a

- nižší mírou formálně udělené moci ubližuje straně s vyšším statusem a formální autoritou.
3. Šikana zaměřená na učitele se nejčastěji odehrává ve škole – ve třídě a na chodbě, může se odehrávat také mimo školu ve veřejných prostorách, v místě bydliště pedagoga nebo v kyberprostoru.
 4. Šikanou může trpět i vysoce zkušený a kompetentní pedagog, který dobře zná svůj předmět, ovládá třídní management a má dobré pedagogické schopnosti. Ani takový pedagog nemusí disponovat kapacitou zamezit některým šikanujícím projevům vůči sobě. Šikanovaný pedagog vnímá situaci jako selhání, pocitu studu, a to mu brání vyhledat pomoc u kolegů, nebo vedení školy. V řešení situace pak pedagoga oslabuje obecně zažitý mylný názor, že kompetentní pedagog problém s udržováním kontroly ve třídě nemá. Učitel se tak ocitne v paradoxní situaci, ve které je činěn zodpovědný za násilí, které je namířeno proti němu samému. Je zapotřebí, aby škola vytvořila bezpečné prostředí a atmosféru důvěry, ve kterém bude tento druh rizika (šikana učitele) uznán a budou nastaveny mechanismy a postupy (krizový plán) k ochraně pedagogů a k účinné prevenci a řešení takového chování, se kterými budou všichni žáci, pedagogové a zákonní zástupci seznámeni.

Specifika pro prevenci šikany zaměřené na učitele

- prevence stojí na celoškolním přístupu, který akceptuje dobré sociální klima, připouští riziko výskytu šikany učitele ve škole, otevřeně takové chování odmítá a realizuje prevenci
- **vedení školy vyjadřuje pedagogům podporu, oceňuje jejich práci, vytváří atmosféru důvěry, podporuje spolupráci v pedagogickém sboru a zastává nekonfliktní způsob řešení problémů**
- pedagog nastavuje a uplatňuje jasná pravidla ve třídě, na konflikt nebo nerespektování reaguje včas, pracuje s pravidly v chování a používá stanovené důsledky jejich nerespektování konzistentně; vyhýbá se řešení konfliktu a konfrontací ze strany žáka před celou třídou, usměrňuje řešení na individuální konzultaci, vyhýbá se konfrontačnímu tónu
- pedagog posiluje zapojení žáků do výuky, činí výuku zajímavou, **propojuje výuku s běžným životem** a potřebami žáků, jeho výklad je srozumitelný
- pedagog očekává úspěch u žáků a podporuje je, dává žákům zpětnou vazbu k tomu, co udělali dobře, staví na silných stránkách žáků
- pedagog nezpůsobuje ponížení nebo zesměšnění před třídou, při hodnocení zachovává jeho důstojnost
- všímá si změn v náladě, emocích a v chování žáků a včas na ně reaguje
- pedagog problémy neřeší sám, ale s výchovným poradcem a se školním metodikem, případně s vedením školy

Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele

- pedagog, který je ze strany žáků šikanován, by neměl zůstat v situaci sám a měl by vyhledat pomoc ostatních, protože sám situaci v pozici oběti nemůže zvládnout
- škola tuto situaci řeší v krizovém plánu, ve kterém je jasně specifikováno řešení, tj. jakou roli má sám pedagog a jakou vedení školy
- šikana pedagoga je často spojena s šikanou mezi žáky, škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení
- stejně jako u šikany mezi žáky je i zde potřeba, aby po takové situaci škola revidovala mechanismy a postupy v krizovém plánu, aby bylo zřejmé, jak zacházet s případnými situacemi v budoucnu
- v případě, že je pedagog nespokojený s řešením situace ze strany vedení školy, může se obrátit na příslušný inspektorát práce

Právní odpovědnost školy

1. Škola má odpovědnost za žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.
2. Podle vyhlášky č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, odpovídá i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním.
3. Ředitel školy nese také odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance dle § 101 a § 102 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
4. Škola má ohlašovací **povinnost** při výskytu šikany v následujících případech:
 - Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit **zákonnému zástupci** jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí. Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona).
 - Škola ohlašuje **orgánu sociálně-právní ochrany dětí** takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo. Situace ohrožení dítěte přitom musí trvat po takovou dobu nebo nabývat takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje vývoj dítěte, anebo je nebo může být příčinou nepříznivého vývoje dítěte (viz § 6,7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších

předpisů); v případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které sice výše uvedeným nebyly oznámeny, avšak které jsou svou povahou velmi závažné a nasvědčují tomu, že dítě se nachází v nepříznivé sociální situaci, jelikož jeho přirozené ochrany příznivého vývoje dítěte.

- OSPOD vstupuje do řešení těch případů agresivního chování dítěte ve škole, v nichž jsou tyto projevy pouze sekundárním důsledkem nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny a v nichž je třeba dítěti a jeho rodině zprostředkovat a zajistit odpovídající pomoc a podporu prostřednictvím nástrojů sociální práce. Základními nástroji práce OSPOD je **vyhodnocení situace a dítěte a jeho rodiny a individuální párování koordinované intervence**.
- Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrátí se škola na **Policii ČR**. Trestní oznámení je možné podat také na **státní zastupitelství**. Tuto skutečnost oznámí **ředitel školy** jakoukoliv formou – písemně, telefonicky, osobně, na Policii ČR, v ideálním případě přímo specialistovi na problematiku mládeže Služby kriminální policie a vyšetřování, jinak na nejbližším obvodním oddělení Policie ČR. V takovém případě vystupuje tato osoba jako oznamovatel a má právo na vyrozumění **do jednoho měsíce od podání oznámení**. Oznámení může podat také zákonný zástupce dítěte.

Trestně právní hledisko šikany

1. V zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“) ani v jiném zákoně není šikana sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, přesto **šikana může svým charakterem naplňovat znaky některého z přestupků či trestných činů**.
2. **Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek** dle zákona číslo 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o přestupcích“). Nejčastěji se bude jednat **o přestupky proti občanskému soužití** dle ustanovení §49 odst. 1 zákona o přestupcích (např. ublížení na cti, vyhrožování újmou na zdraví atd.). Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let.
3. **Závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové podstaty například těchto trestných činů:** proti zdraví: § 145 Těžké ublížení na zdraví; § 146 Ublížení na zdraví; proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství: § 171 Omezování osobní svobody; § 173 Loupež; § 175 Vydírání; § 177 Útisk; dále pak trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti: § 185 Znásilnění; § 186 Sexuální nátlak; § 187 Pohlavní zneužití; § 191 Šíření pornografie; § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií; trestných činů proti majetku: § 205 Krádež; § 228 Poškození cizí věci; konečně se může jednat i o trestné činy narušující soužití lidí: §353 Nebezpečné vyhrožování; § 354 Nebezpečné pronásledování.

4. Je-li šikana motivována důvody, jako jsou zdravotní postižení, etnicita, náboženství a podobně, a splňuje-li znaky podle příslušných níže uvedených ustanovení trestního zákoníku, lze v určitých případech uvažovat také o trestném činu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, případně i podněcování nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 355, resp. 356 trestního zákoníku). Takový motiv může rovněž u některých výše uvedených trestných činů podmiňovat užití přísnější klasifikace, tedy možnost udělení vyššího trestu.
5. **Kyberšikana** není sama o sobě trestným činem nebo přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu, např. těchto trestných činů: nebezpečné pronásledování (tzv. stalking, § 354 trestního zákoníku) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pociťuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých; účast na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem přimět ji k sebevraždě, kterou skutečně spáchá či se o ni pokusí; porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 trestního zákoníku) – např. porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 trestního zákoníku), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti; pomluva (§ 184 trestního zákoníku) – např. vytvoření webových stránek, které nepravdivě zesměšňují oběť; šíření pornografie dle § 191 trestního zákoníku (viz sexting); výchova a jiné nakládání s dětskou pornografií (dítětem se rozumí osoba mladší 18 let) dle § 192 trestního zákoníku (viz sexting).
6. **Trestní odpovědnost**
Ve smyslu zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, je trestně odpovědnou osoba starší 15 let, která je dostatečně rozumově a mravně vyspělá. Pro účely zákona o soudnictví ve věcech mládeže se pak takový trestný čin označuje jako provinění.
V případě jednání vykazujícího znaky trestného činu, kterého se dopustilo dítě mladší 15 let, se hovoří o činu jinak trestném. I když dítě mladší 15 let není trestně odpovědné, mohou mu být dle tohoto zákona soudem pro mládež uložena opatření potřebná k jeho nápravě. Činu jinak trestného se může dopustit též mladistvý (osoba starší 15 let a mladší 18 let, která je trestně odpovědná), který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládnout své jednání.
7. **Povinnost překazít a oznámit trestné činy uvedené v trestním zákoníku**
Šikana sama o sobě není trestný čin nebo přestupek, může však svým charakterem naplňovat znaky protiprávního jednání na úrovni přestupku nebo trestného činu. Trestní zákoník zakládá v určitých případech povinnost některým činům zabránit, a jiné zmíněným orgánům ohlásit. Smyslem ustanovení o trestnosti nepřekazení trestnému činu je zabránit spáchání některých závažných činů, a tím chránit společnost

před jejich důsledky. S účinností od 1. 12. 2016 se rovněž níže popsaných trestných činů bude moci dopustit i sama škola jako právnická osoba, kdyby například úmyslně zatajovala, že u nich uvedeným trestným činům dochází.

- **Povinnost překazit páčání nebo spáchání trestného činu** (§ 367 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, má povinnost spáchání nebo dokončení takového činu překazit. Jestliže to neudělá a nebránilo mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin nepřekažení trestného činu a vystavuje se se tím trestního postihu. **Překazit trestný čin lze i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.** V případě šikany by mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), zabiti (§ 141), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170), loupeže (§ 173), vydírání (§ 175), znásilnění (§ 185), pohlavního zneužití (§ 187), krádeže (§ 205).
 - **Neoznámení trestného činu** (§ 368 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný spáchal trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, je povinen to bez odkladu oznámit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Jestliže to neudělá a nebránilo mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin neoznámení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170).
 - **V uvedených případech má každý povinnost vyjmenované jednání buď překazit, anebo o něm informovat státního zástupce nebo policejní orgán.** V ostatních případech povinnost ze zákona sice nevznikla, ale to neznamená, že oznamovat nelze (nenásleduje sankce za neoznámení). Zároveň je třeba mít na paměti, že úmyslně lživé obvinění jiného ze spáchání trestného činu, může samo představovat trestný čin křivého obvinění (§ 345). Právnické osoby vykonávající činnost škol, jako poskytovatelé veřejné služby, by měly u každého protiprávního jednání spáchaného v jejich jurisdikci, které naplňuje znaky trestného činu, tyto skutečnosti oznamovat, a to zejména proto, že příjemci jejich služeb jsou žáci, kteří ve většině případů nemohou svá práva účinně vymáhat a jsou proto odkázáni na pomoc druhých.
8. Při oznamování a zjišťování informací je zapotřebí mít na paměti **presumpci neviny**, tedy dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu **není** vina vyslovena, **nelze** na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.